

BAYBURT İLİ VE YÖRESİ AĞIZLARININ TÜRKİYE TÜRKÇESİ AĞIZLARI İÇİNDEKİ YERİ*

*Serdar BULUT***

ÖZET

Ağız bilimi araştırmaları son yıllarda dikkate değer şekilde ilerlemiştir. Özellikle bilim ve teknolojinin gelişmesi, okuma yazma oranının artması, eğitimin kolaylaşması, televizyonun ve telefonun yaygınlaşması gibi durumlar, Türkiye Türkçesi ağızlarının aleyhine olan faktörlerdendir. Bu sebepten ötürü ağızlar üzerine yapılacak çalışmaların biran önce sonuca erdirilmeleri gerekmektedir. 1867 yılında yabancı araştırmacılarla başlayan ve 1940'lı yıllara kadar Türk araştırmacıların ilgi göstermediği ağız bilimi alanında önemli çalışmalar verilmiştir. Ama 1940'lı yıllara kadarki çalışmalar yetersiz ve eksik çalışmalardır. 1940 yılından sonra Ağız araştırmalarında yeni bir dönem başlamıştır. Ahmet Caferoğlu'yla beraber Türk araştırmacılar dönemi başlamış ve diğer bilim adamlarıyla beraber ağız çalışmaları devam ettirilmiştir. Fakat ağız bilimi açısından henüz istenilen seviyeye ulaşılabilmemiş değildir. Türkiye sınırları içinde hiç el değmemiş bölgeler vardır.

Bayburt ve yöresi de hem folklorik hem genel yapı hem de ağız bilimi açısından işlenmemiş sahalardan biridir. Bu bölge üzerine, Türkiye Türkçesi ağızlarının neredeyse tamamını derleyen Ahmet Caferoğlu'nun herhangi bir çalışması yoktur. Caferoğlu çalışmalarını yaptığı yıllarda Gümüşhane'ye bağlı bir ilçe konumunda olan Bayburt, Gümüşhane'nin de çalışmalara dahil edilmemesiyle beraber ağız çalışmalarının dışında kalmıştır. Yöreye ilgili yapılan tek çalışma merkez ağzını konu alan bir lisans mezuniyet tezidir. Bayburt ve yöresinin ağız bilimi açısından tamamıyla ele alınıp akademik bir gözle incelendiği herhangi bir çalışma mevcut değildir. Bunun sonucunda da Bayburt'un ağız grubunu tespit etmek zorlaşmaktadır. Biz burada Leyla Karahan'ın Anadolu Ağızları Sınıflandırmasını baz alacağız. Karahan'ın belirttiği özelliklerden yola çıkarak Bayburt'un ağız bölgesini netleştireceğiz. Bu durumu yaparken, yörede yaptığımız gezilerden ve tespitlerimizden de karşılaştırmalar yoluyla faydalanacağız.

Bu çalışmamızda Bayburt Ağzının Türkiye Türkçesi Ağızları içindeki ağız grubu tespit edilmeye çalışılmıştır. Ağız grubu tespit edilirken, Bayburt'un idari sınırları esas alınmış ve bu sınırlar içindeki tüm ilçe ve köyler çalışmanın içinde yerini almıştır. Bu tespit Leyla

* Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Okt. Giresun Üniversitesi Rektörlük Türk Dili Bölümü, El-mek: buluthan07@hotmail.com

Karahan'ın sınıflandırmasına bağlı kalınarak ve yöreye yapılan gezilerden alınan bilgilere dayanılarak yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Türkçesi Ağızları, Bayburt Ağzı, Diyalektoloji, Anadolu Ağızları

THE DIALECT OF BAYBURT PROVINCE AND ITS PLACE IN TURKEY TURKISH DIALECT

ABSTRACT

Dialect science research has progressed remarkably in recent years. Especially, the development of science and technology, increase in the literacy rate, facilitating the training and widespread of television and phone are one of the factors against the Turkey Turkish Dialect. For this reason, the studies for the dialect should be ended as soon as possible. In the field of dialect an important studies have been done by the participating of foreign researcher from 1867 to 1940. But studies of up to 1940 years are inadequate and incomplete work. After 1940, a new era began in dialect research. Together with Ahmet Caferoglu, Turkish researchers period have begun and along with other scientists dialectology studies were continued. But in terms of dialect science it is not yet reached the desired level. There are no untouched areas within the borders of Turkey,

In terms of folkloric, the general structure and dialect science it is one of the unprocessed area in Bayburt and its regions. Ahmet Caferoglu who has compiled Turkey Turkish Dialects does not have any work on this region. The only studies based on the region are the graduation thesis related to subject area of central dialects. There are no any academic studies in terms of dialects science of Bayburt region. Consequently, it is difficult to identify the Bayburt dialects group. Here we will base on Leyla Karahan Classification of Anatolian Dialects. We will clarify the Bayburt regions dialects based on the features that Leyla Karahan stated. We will benefit from our determinations we get during the trips we made in the regions.

In this study, we tried to determine the place of Bayburt dialects group in Turkey Turkish Dialects. While determining the dialect group, Bayburt administrative boundaries was taken essential and all towns and villages within these boundaries has taken place in the study. These findings are made on the basis of information received from tours of the region adhering to the classification of Leyla Karahan.

STRUCTURED ABSTRACT

Dialect science research has progressed remarkably in recent years. In particular, the development of science and technology, increase in the literacy rate, facilitating the training and widespread of television and phones are the disadvantageous factors of Turkey Turkish dialects. Because of that, studies in dialects should be end up at the earliest

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/16 Fall 2015

possible opportunity. Starting in 1867 with the Foreign Researcher and up to 1940 important work has been given in the field of dialect which the Turkish researcher has not turned a hair to that field. But studies of up to 1940 are inadequate and incomplete work. Later 1940 year, a new era began in the field of dialect.

Together with Ahmet Jaferoglu, Turkish researchers period have begun and dialect studies were continued. But in terms of dialect science it is not yet reached the desired level. There are no untouched areas within the borders of Turkey. In terms of folkloric, the general structure and dialect science it is one of the unprocessed areas in Bayburt and its regions. Ahmet Jafaroglu who has compiled Turkey Turkish Dialects does not have any work on this region. The only studies based on the region are the graduation thesis related to the subject area of central dialects. There are no any academic studies in terms of dialects science of Bayburt region. Consequently, it is difficult to identify the Bayburt dialects group. Here we will base on Leyla Karahan Classification of Anatolian Dialects. We will clarify the Bayburt regions dialects based on the features that Leyla Karahan stated. We will benefit from our determinations we get during the trips we made in the regions. In this study, we tried to determine the place of Bayburt dialects group in Turkey Turkish Dialects. While determining the dialect group, Bayburt administrative boundaries were taken essential and all towns and villages within these boundaries have taken place in the study. These findings are made on the basis of information received from tours of the region adhering to the classification of Leyla Karahan.

Leyla Karahan's work the "Classification of Anatolia dialects" Turkey Turkish Dialects have been examined according to the characteristics and divided into 3 groups. These 3 Dialect groups divided into 3 main various sub-branches in it. In her studies, Leyla Karahan evaluated the Bayburt dialects within the "Eastern Group Dialects". Eastern Group Dialects fall to the center of Artvin. Boundary line passes south of Rize and Trabzon. The boundary between Rize and Erzurum is the border for Eastern Group Dialects too. This dialect which implicates Gumushane extends to up to Torul region. Remaining within the administrative limits, the dialects of Bayburt has been evaluated in Eastern Group Dialects. Bayburt dialect takes places in the II dialect Groups of Eastern Group. The features of this dialect group are observed in Bayburt dialects. The features of dialects of Bayburt, Ispir (except Hunut group), Erzincan centers, Chayırılı and Tercan given in the article. Making Bayburt dialects compilation from the public (Bayburt Centrum, Aydıntepe and Demiroz districts and villages) is given in the article.

Bayburt is one of Anatolia's first home in Turkey. This region has been the source of many historical elements. Bayburt with its interesting historical and cultural structure persist as one of the original untouched region. The results obtained from the General characteristics of Bayburt and Bayburt dialect place in Anatolian dialects are;

1. A significant part of Bayburt belongs to Turkmen/Chepni people. In this case, the relations between the ethnic structures and dialects of the region can be detected easily.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/ 16 Fall 2015

2. It has been observed that a graduation thesis prepared on the Dialects of Bayburt before 1968. There are no any studies except this graduation thesis. Even Ahmet Jafaroglu who is one of the well-known dialect studies personalities has not included this region to his studies.

3. It has been observed that Bayburt dialects evaluated within the Eastern dialects groups.

4. Bayburt dialects have seen in term of Anatolian Dialects and according to Leyla Karahan Bayburt dialect takes places in the II dialect Groups of Eastern Group.

5. Bayburt Dialect reflects some properties of other dialects such as;

- a. There is no incompatibility thick-delicacy in the region.
- b. Famous rounding is common (geldum).
- c. "K> h" change is not yet complete (yakacah).
- d. "ğ> y" change in the word is possible (soyuk).
- e. Personal Pronouns 1st and 2nd ads are widespread (gelirem).
- f. Present tense suffix "-r" is (gelir).

Just based on these characteristics it is not easy to clarify the Bayburt Dialect Group. Bayburt is a transit point and affect the geographic features of the language. In the region both Black Sea and East Anatolia dialect properties are seen. The easiest way to understand the dialect group of Bayburt studies should be done based on this region. In this way original text reflecting the region dialect will be revealed and dialect science will be enriched.

Keywords: Turkey Turkish dialects, Bayburt Dialect, Dialect, Anatolian dialects

GİRİŞ

Bayburt, Türkiye Cumhuriyeti'nin Doğu Karadeniz Bölgesinde bulunan bir ildir. Yerli halkın önemli bir kısmını Türkmen/Çepniler oluşturmaktadır. 2010 TÜİK verilerine göre ilde; merkez ilçe ile beraber 3 ilçe, 6 belediye ve 165 köy vardır (www.wikipedia.org).

Çoruh nehrinin kenarında ve tarihi Bayburt Kalesi'nin eteklerinde kurulu Bayburt, arazi yapısı, nüfus yoğunluğu ve ekonomik gelişim yönünden ileri bir konumdadır. 1927 yılına kadar Erzurum'a bağlı olan il, 1927 yılında Gümüşhane'ye bağlanmıştır. Bayburt 21.06.1989 tarihinde il olmuştur.

Eski dönemlerde çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapan şehir Osmanlı dönemlerinde Ermeni işgaline uğramıştır. Ayrıca şehir, Osmanlı-Rus savaşlarına da tanıklık etmiştir. 50 gün kadar Rus işgaline uğrayan şehir daha sonra bu işgallerden kurtulmuştur. Yörede hala eski Ermeni yer adları ikinci yer ismi olarak kullanılmakta ve yöredeki insanlar tarafından bilinmektedir. Tarihi, kültürü ve coğrafyasıyla önemli bir geçiş noktası şehri olan Bayburt'un ağız yapısı da son derece etkileyicidir. Ağız-etnik yapı arasındaki bağı da düşünürsek yörede Türkmen/Çepni ağırlıklı bir nüfusun varlığından dolayı ağız yapısının da bu unsurlardan etkilenmesi son derece normaldir. Türkiye Türkçesi ağızları içinde Bayburt'un ağız bölgesini netleştirmek zahmetli bir iştir.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/ 16 Fall 2015

Ağızlar bir dilin içinde çeşitlenen varyasyonlar olarak değerlendirilebilir. Bu anlamda ağızlar kök kimlik unsurlarını taşımakla birlikte, farklılaşan ve değişen yönleri de vardır. Bu farklılaşma yüzyıllar boyu devam ettiğinde lehçe, daha ilerisinde kök dilden ayrılmış ayrı dillerin oluşması muhtemeldir. Bugün “ata dil” veya “dil aileleri” teorileri incelendiğinde, aslında dillerin bir kökten geldiği, coğrafi, siyasi ve kültürel farklılaşmalar neticesinde, özellikle iletişimin kopmasıyla birlikte birçok dilin oluştuğu görülmektedir. Bu anlamda her ağız bir dil mantığı içerisinde incelenmeli ve araştırılmalıdır (ERDEM 2013; 96). Ağızların standart dilin bozulmuş biçimleri değil, kendine özgü sistemleri olan yapılar olduğu anlayışı, ağız araştırmacılarının da göz ardı edebildiği bir husustur (DEMİR 2012; 5). Bir dil olan Bayburt Ağızı’nın da taşıdığı çeşitli varyasyonlarla köken olarak hangi ağız bölgesi içinde yer aldığı önemli merak konusudur.

Türkiye Türkçesi Ağızları üzerine yapılan çalışmaların kökenine baktığımız zaman bu çalışmaları 1867’deki Maksimov’un çalışmalarına dayandırmaktayız. Kaynaklara yabancı araştırmacılar dönemi olarak geçen bu dönem 1940 yılına kadar sürmüştür. Bu dönemde yapılan çalışmalar birçok yönden kusurlu olsalar da Türkiye Türkçesi ağızlarıyla ilgili ilk çalışmalar olmaları sebebiyle büyük öneme sahiptirler. “Daha çok yabancı araştırmacılar tarafından incelenen Türkiye Türkçesi ağızları bu tarihten sonra ekseriyetle yerli araştırmacıların çalışmalarıyla gün yüzüne çıkmaya başlamıştır (ERDEM & BÖLÜK 2011; 413).” Bu dönem literatürde ‘yerli araştırmacılar dönemi’ olarak adlandırılmaktadır. Bu dönemde yazılan eserler ilk derli toplu çalışmalardır. Ağız araştırmalarının 150 yıllık bir geçmişi vardır. Ağız çalışmalarıyla ilgili geçmişten günümüze kadar derleme, sınıflandırma, inceleme ve karşılaştırma özelliği taşıyan birçok çalışma kaleme alınmıştır. Bu çalışmalar, makale, kitap ve basılmamış tezler olarak özellikle Tuncer Gülensoy ve Ercan Alkaya’nın ‘Türkiye Türkçesi Ağızları Bibliyografyası’ isimli çalışmasında yerlerini almışlardır.

Ağız araştırmaları bu gün itibarıyla çok önemli bir yere gelmiştir. İl ve ilçe düzeyinde Türkiye Türkçesi Ağızları büyük bir oranda araştırılmış bolca metinler oluşturularak önemli incelemelerde bulunulmuştur (SAĞIR 2008; 563). Türkiye’de 1980’li yıllardan itibaren üniversite sayısının artması ile bölge, il, ilçe ve hatta köylerle sınırlı pek çok ağız çalışması yapılmıştır. Ağız araştırmalarındaki artışın ve bunun doğurabileceği denetimsizliğin kaliteyi olumsuz etkileyebileceği endişesini taşımamak mümkün değildir (KARAHAN 2012; 132). Bu olumsuzlukların da var olduğu gerçeğinden yola çıkarak ağızlarla ilgili çalışmaların sayıca artmasından çok içerik olarak kalitesinin artması daha önemlidir. Ali Akar’ın da belirttiği gibi “Türkiye Türkolojisinin yaklaşık yüz yıldır önemli çalışma alanlarından birisi olan Türkiye ağızları üzerinde önemli araştırmalar yapılmış olmasına rağmen, bu alanla ilgili hâlâ birçok sorunla karşı karşıya bulunmaktayız (AKAR 2006; 38).” Bu sorunların en asgari düzeye düşürülmesi belki de çalışmaların kalitesinin artmasının birinci şartı durumundadır.

Sorunların gölgesinde sayıca çalışmaların arttığı Türkiye Türkçesi ağızları içerisinde Bayburt’a bakıldığında, Bayburt ile alakalı akademik anlamda yeterli sayıda ve kalitede çalışma yoktur. Bayburt’ta kültürel ve tarihi nitelikteki çalışmalar yeterli sayıda olmalarına rağmen dil alanındaki çalışmalar yeterli sayıda değildir. Bayburt, il olmadan önce Gümüşhane’nin ilçesi durumundayken bile ağız çalışmasına tabi tutulmamıştır. Özellikle Türkiye’de ağız araştırmalarının öncüsü olarak bilinen Ahmet Caferoğlu bile çalışmalarında ne Gümüşhane’ye ne de Bayburt’a yer vermemiştir.

Bayburt ile alakalı eldeki çalışmalar genel olarak lisans düzeyinde olup, ne yüksek lisans ne de doktora seviyesinde herhangi bir çalışma mevcut değildir. Bölgeyle ilgili en fazla çalışma yapılan alanlar ise tarih ve halk bilimidir. Bunların yanı sıra, bireysel araştırmacıların kaleme aldıkları folklorik kitaplar da mevcuttur. Bayburt’ta folklorik malzemeye dayalı olarak yapılan tezleri, makaleleri ve kitapları da ağızlarla ilgilerinden ötürü burada göstermek faydalı olacaktır. Bu çalışmalar şu şekildedir:

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/ 16 Fall 2015

3.1. Mezuniyet Tezleri

NARİN, Feridun (1968), Bayburt Halk Ağzı, Atatürk Üniversitesi Türk Dili Mezuniyet Tezi, Erzurum.

3.2. Folklorik Tezler, Makaleler ve Kitaplar

BAŞ, Fuat (2010), Bayburt Fıkraları, Bilge Kültür Sanat, İstanbul.

GÜLEÇ, Hamdi (1987), Bayburtlu Celali (hayatı, sanatı ve eserleri), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

HACIHASANZADE, Feridun (2007), Her Yönüyle Her Köyüyle Bayburt, Nef Yayınları, İstanbul.

SAKAOĞLU, Saim (2002), Gümüşhane ve Bayburt Masalları, Akçağ Yayınları, Ankara.

ÖĞÜT EKER, Gülin (1999), Bayburt Manilerinden Hareketle İletişimde Yüklendiği Fonksiyonla Mani Söyleme Geleneği, Milli Folklor, Volume 6/11, Sayı 44, s.105-114.

ÜÇÜNCÜOĞLU, A. Güngör-Abdulcelil KAHVECİ (2005), Kadimden Cumhuriyete Gümüşhane-Bayburt Halkları ve Yer Adları, Torul Kültür ve Turizm Derneği Yayınları, Gümüşhane.

YARDIMCI, İlhan (1991), Şen Ol Bayburt 'Bayburt Folkloru', Bayburt Hasret Yayınları, İstanbul.

YILDIZ, Rıfat (2002), 10. Yılında Bayburt Vilayeti Sempozyumu 17-19 Temmuz (2 Cilt), Yeni Zamanlar Dağıtım, 2002.

Yukarıda yöreyle ilgili bazı çalışmaları vermeye çalıştık. Fakat bu çalışmalar son derece eksik ve yetersiz çalışmalardır. Özellikle yöre ağzını hedef alan kitap ve makale anlamında çalışma mevcut değildir. BULUT'un "*Türkiye Türkçesi Üzerine Çalışma Yapılmayan İl ve İlçeler*" (BULUT 2013; 1135) isimli çalışmasında belirttiğine göre yöre ağzıyla ilgili bir mezuniyet tezinden başka herhangi bilimsel bir çalışma mevcut değildir.

Türkiye Türkçesi ağızlarıyla ilgili yapılan sınıflandırma çalışmaları, yörelerin ağız bölgesini belirtmesi açısından son derece önemlidir. Ağız bölgesi idari sınırları dinlemeksizin konuşulan ağız özelliklerine göre değişiklik gösterebilmektedir. Bu değişikliklerin birçok sebebi vardır. "Türkiye Türkçesi ağızlarındaki farklılıklar, dört temel nedenden dolayı olabilir:

1. Yerleşim dönemlerindeki boysal (Kınık, Avşar, Çepni; Kıpçak vs.) başkalıklara dayanan tarihi farklılıklar ortaya çıkabilir.

2. Farklı bölgelerde farklı dönemlerde harekete geçen fonetik eğilimlerin sonucunda bazı ayrılıklar oluşabilir.

3. Farklı bölgelere göçmek durumunda kalan aynı halkın dalları, gittikleri ortamda ilişkide bulundukları dil, ağız ve kültürlerin etkisiyle / katkısıyla farklı özellikler de kazanabilir.

4. Bazı ağız farklılıklarında, bu nedenlerin birkaçı iç içe geçmiş bir biçimde etken olabilir (GÜLSEVİN 2009; 1068).

Yukarıdaki özellikleri büyük bir ihtimalle Türkiye Türkçesinin çeşitli sınıflara ayrılmasının temel sebebidir. Türkiye Türkçesi ağızlarının geçmişine baktığımız zaman ilk sınıflandırma çalışması yabancı araştırmacılar döneminde vuku bulmuştur. 1896 yılında İ. Kúnos tarafından yapılan sınıflandırma denemesi Türkiye Türkçesi ağızları adına yapılan ilk sınıflandırma çalışmasıdır. İ. Kúnos Türkiye Türkçesi ağızlarını şu şekilde sınıflandırmıştır (KARAHAN 1996;IX):

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/ 16 Fall 2015

1. İzmir ve Bursa ağzında Zeybekçe
2. Kastamonu ağzı
3. Karadeniz'in doğu kıyılarına doğru Lazca
4. Harputça
5. Güneydoğu Anadolu'da Mersin ile Konya arasında Karamanlıca
6. Kızılırmak Havzası'nda Ankara ağzı
7. Anadolu'da dağınık olarak yaşayan Yörük ve Türkmenler

Bir deneme çalışmasından öteye gidemeyen bu çalışmada Kúnos, Ankara ağzı, Yörük ve Türkmenlerin ağzı ile Zeybekçeyi hakiki Türk ağızları olarak değerlendirirken, diğerlerini ise Anadolu'ya yerleşip Türkleştirilen milletlerin ağızları olarak değerlendirmiştir. Bilimsellikten uzak olan bu görüşün geçerli bir nedeni bulunmamaktadır.

Sınıflandırmanın yapıldığı tarihte Erzurum iline bağlı bir ilçe olan Bayburt, Erzurum'un sınıflandırmaya dahil edilmemesiyle beraber sınıflandırma çalışmasının dışında kalmıştır. Bu nedenle Türkiye Türkçesi ağızları üzerine yapılan ilk sınıflandırma çalışmasında Bayburt'un yeri netleştirilememiştir.

Türkiye Türkçesi ağızları üzerine yapılan ikinci sınıflandırma çalışması ise Anadolu ağızlarının öncü araştırmacısı olan Ahmet Caferoğlu'na aittir. Ahmet Caferoğlu'nun 1946 tarihli makalesine göre Türkiye Türkçesi ağızları şu şekilde sınıflandırılmıştır (KARAHAN 1996;X).

1. Doğu İlleri Ağızları (Kars, Elazığ, Van ve civarı, Malatya) bölgesi
2. Erzurum, Trabzon, kısmen Rize Ağızları bölgesi
3. Sivas, kısmen Tokat illeri ağızları bölgesi
4. Amasya, Çorum, Ankara, kısmen Yozgat illeri ağızları bölgesi
5. Orta Anadolu (Kayseri başta olmak üzere) ağızları bölgesi
6. Gaziantep (ve Kuzey sınır ağızları) bölgesi
7. Batı illeri ağızları (Eskişehir, Balıkesir, Manisa, İzmir, kısmen Afyon, Aydın ve Antalya'ya kadar) bölgesi
8. Konya ağız bölgesi
9. Kastamonu ağız bölgesi

Ahmet Caferoğlu bu sınıflandırmasında Trabzon ağzının Erzurum ağzına yakın olduğunu belirtmiştir. Akçaabat ve Vakfikebir'in de müstakil birer ağız bölgesi oluşturduklarını söylemiştir.

Fakat Caferoğlu, ne Gümüşhane ne de Bayburt'u bu sınıflandırma içine almamıştır. Bayburt o dönemde Gümüşhane'ye bağlı bir ilçe olduğu için Gümüşhane ile birlikte değerlendirilmiştir. Fakat bu çalışmada Bayburt'un komşuları olan Erzurum ve Trabzon'a değinen Caferoğlu, Bayburt'un sınıflandırmasını yapmamıştır.

Ahmet Caferoğlu, Fundamenta'da yer alan ikinci sınıflandırma çalışmasında Rumeli ağızları hariç Türkiye Türkçesi ağızlarını 6 gruba ayırmıştır (KARAHAN 1996;X-XI):

1. Güneybatı ağızları (Bandırma'dan Antalya civarlarına kadar)
2. Orta Anadolu ağızları (Afyon'dan Elazığ ve Erzurum'a kadar)

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/ 16 Fall 2015

3. Doğu ağızları (Elazığ ve Erzurum'dan doğu sınırına kadar)
4. Kuzeydoğu ağızları (Samsun'dan Rize'ye kadar)
5. Güneydoğu Ağızları (Gaziantep, Adana, Antalya ve civarı)
6. Kastamonu

Ahmet Caferoğlu ilkinden farklı şekilde oluşturduğu bu ağız grubunu hangi ölçütlere dayanarak oluşturduğunu belirtmemiştir. Makalenin amacı bir sınıflandırma çalışması oluşturmak değildir. Anadolu ağızlarının sınıflandırmasında en çok kullanılan ek şimdiki zaman ekidir (-yorur, -yoru, -yor, -yo, -ya, -yu, -yı, -yi, -y, -i gibi). Ahmet Caferoğlu gruplarını oluştururken bu eklerden faydalanmıştır. Ahmet Caferoğlu'na göre '-ir' ekini kullanan Erzurum, Kars ağızları bir grubu temsil etmektedirler. Bayburt, bu çalışmada net olarak bir sınıfa konulmamakla birlikte '-ir' şimdiki zaman ekini kullanması dolayısıyla "Doğu ağızları (Erzurum, Kars)" bölgesinde değerlendirilebilir.

Özcan Başkan da köy adları üzerine yaptığı çalışmasında Anadolu ağızlarını leksik açıdan sınıflandırmıştır. Bayburt ve Gümüşhane bu çalışmada net olarak belirtilmemiştir. Özcan Başkan bu çalışmasında "kale, höyük, hisar, konak" isimlerini yapılarında bulunduran köy adlarını sınıflandırmıştır. Buna göre 'kale'li köy isimleri Doğu ve Doğu Karadeniz bölgelerinde yoğunlaşırken, "konak"lı köy isimleri Doğu Anadolu ile Doğu Karadeniz'in batı sınırında yoğunlaşmıştır. Bu çalışmaya göre Bayburt, net olmamakla beraber Doğu Karadeniz ve Doğu Anadolu bölgeleri içinde değerlendirilebilir. Fakat Bayburt'ta hem köylerin hepsinin eski adlarının Ermenistan menşeli olması ve sonradan Türkiye Türkçesine göre karşılık bulması hem de yapılarında "kale" ve "konak" geçen köy isimlerinin yörede pek bulunmaması Bayburt'un yerini bize net olarak vermemektedir.

Zeynep Korkmaz da Muğla, Afyon, Denizli, Manisa ve İzmir ağızlarını içine alan bir sınıflandırma çalışması yapmıştır. Zeynep Korkmaz bu çalışmasında Anadolu ağızlarını 4 ana bölgeye ayırmıştır. Bu çalışmada Zeynep Korkmaz ağızlar arasındaki ayrılıkları genişçe anlatmıştır. Fakat çalışmanın Bayburt ağız bölgesiyle hiçbir alakası yoktur.

Tooru Hayashi'nin sınıflandırma çalışması da Karadeniz'in doğusunu ilgilendirmektedir. Samsun, Ordu, Giresun, Trabzon ve Rize ağızlarını içine alan bir sınıflandırma denemesi yapan Tooru Hayashi, bu çalışmasında fonetik ve leksik ölçütleri birlikte kullanmıştır. Bu sınıflandırma çalışması da Özcan Başkan'ın çalışması gibi bazı kelimelerin söyleniş şekillerine göre yapılmıştır. Bu yolla üç ağız bölgesi tespit eden Tooru Hayashi'nin çalışması da dikkate değerdir. Fakat Bayburt, çalışmanın dışında kaldığı için Bayburt'la alakalı bir tespit de söz konusu değildir.

Derleme-inceleme niteliğindeki bazı araştırmalarda, o il sınırları içinde var olan farklı ağız özelliklerine göre çeşitli ağız grupları tespit edilmiş ve bu grupların sınırları çizilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmalar, genel sınıflandırma çalışmalarının bir parçasıdır. Rize, Artvin, Kars, Erzurum, Erzincan, kısmen Bitlis, Elazığ, Zonguldak ve Kütahya ağızları üzerine bu nitelikte çalışmalar yapılmıştır (KARAHAN 1996;XV). Bayburt ağızı, Erzurum ağızına yakınlığıyla dikkat çekse de bu sınıflandırma çalışmalarında yerini alamamıştır.

Sınıflandırma çalışmaları Turgut Günay'ın Rize ağızlarını, Turgut Acar'ın Artvin ağızlarını ve Ahmet Bican Ercilasun'un Kars ağızlarını farklı ağız bölgelerine ayırmalarıyla devam etmiştir. Fakat bu çalışmalar ilgi çekici olmalarına rağmen Bayburt ağızını ilgilendirmedikleri için ve il düzeyinde yapıldıkları için çalışmamızın konusu dışında kalmaktadır.

Efrasiyap Gemalmaz, Erzurum ağızlarını biri Doğu Anadolu ağızları, diğeri de Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz ağızları gibi iki gruba ayırmıştır. Düzlük-yuvarlaklık uyumsuzluğu (ünlü yuvarlaklaşması), zamir kökenli teklik 1. şahıs ekinin ünlü yapısı ve şimdiki zaman ekinin ölçü

olarak alındığı bu sınıflandırmada, birinci grup Yukarı Karasu-Yukarı Aras ağızları, ikinci grup ise Çoruhboyu ağızlarıdır. Birinci grup kendi içinde Yukarı Karasu ve Yukarı Aras olmak üzere iki bölgeye ayrılırken, ikinci grup da Oltu, Tortum ve İspir olmak üzere üç bölgeye ayrılır (KARAHAN 1996;XVI). Efrasiyap Gemalmaz bu çalışmayı yaptığı sıralarda Bayburt, Gümüşhane'nin bir ilçesi konumundaydı fakat kenarından da olsa Efrasiyap Gemalmaz'ın ikinci grubunda yer almıştır. Çoruh boyunda yer alan Bayburt tam olmamak kaydıyla bu sınıflandırmanın bir parçası olmuştur. Ama bu durum Bayburt ağız için yetersizdir.

Bu çalışmalardan sonra Mükim Sağır Doğu Anadolu ağızlarını, Ahmet Buran Keban, Baskil, Ağın yöresi ağızlarını, Hamza Zülfikar Bitlis ve Ahlat ağızlarını, Tuncer Gülensoy Kütahya ağızlarını, Bernt Brendemoen Trabzon ve yöresi ağızlarını, Emin Eren Zonguldak ağızlarını, çeşitli alt gruplara göre sınıflandırmışlardır. Arkasından Necati Demir ve Mehmet Dursun Erdem de bu nitelikteki çalışmalara devam etmişlerdir. Fakat Türkiye Türkçesi Ağızları üzerine yapılan derli toplu tek sınıflandırma çalışması Leyla Karahan'ın "Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması"dır. Bu çalışma Türkiye Türkçesi ağızlarının hepsini çeşitli alt gruplara ayıran bir çalışmadır.

Leyla Karahan bu çalışmada Anadolu ağızlarını 3 ağız grubuna ayırmıştır. Bu farklılığın en büyük sebebini ise 11. yüzyıldan itibaren Anadolu'ya yerleşmeye başlayan Oğuz boylarının farklı ağız özelliklerine sahip olmalarını göstermiştir. Farklı nedenlere de değinen Leyla Karahan'a göre Türkiye Türkçesi Ağızlarını ana ağız gruplarına ayıran durumlar şunlardır:

a.) Ses Bilgisi

1. Alıntı kelimelerdeki uzun ünlülerin normal süreli ünlüye dönüşmesi
2. Kalınlık-incelik bakımından ünlü benzeşmesi
3. Kök ve ek ünlülerinde meydana gelen ve sebebi belli olmayan kalınlaşmalar
4. Kök ve ek ünlülerinde meydana gelen ve sebebi belli olmayan incelmeler
5. Çok heceli kelimelerin sonundaki "ı, u, ü" ünlülerinin "i" ünlüsü ile karşılanması
6. Alınma kelimelerde ünlü incelmeleri ile meydana gelen uyum değişmesi
7. İlk hecede bulunan yuvarlak ünlülerin düzleşmesi
8. Ek ünlülerinde meydana gelen yuvarlaklaşmalar
9. Ünlü-ünsüz uyumsuzluğu
10. Arka ve orta damak geniz ünlüsü "ñ"nin korunması veya kaybolması
11. Ön damak ünsüzü "g"nin iki ünlü arasında ve hece sonunda korunması
12. Belirli bazı kelimelerde ön ses "y" ünsüzünün düşmesi
13. Patlayıcı ünsüzlerin ikizleşmesi
14. Belirli bazı ünsüzlerin kelime içinde yer değiştirmesi

b.) Şekil Bilgisi

1. Teklik 1. 2. ve 3. şahıs zamirlerinin yönelme hâli çekimindeki değişmeler
2. "öyle" "böyle" kelimelerindeki ses değişmeleri
3. Zamir kökenli çokluk 2. şahıs eki ile bildirme ekinin yapısı
4. Çokluk 2. şahıs iyelik eki ile iyelik kökenli şahıs ekinin yapısı

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/ 16 Fall 2015

5. Şimdiki zaman ekinde meydana gelen ses değişimleri
6. Duyulan geçmiş zaman ekinin tek şekilli olması
7. Teklik ve çokluk 1. şahıs emir eklerindeki ses değişimleri
8. İstek eki –a/-e’nin işleklik derecesindeki farklılıklar

c.) Söz Dizimi

1. Soru cümlesinin vurgu ile kurulması

SINIFLANDIRMA KRİTERLERİNİN ÖRNEKLERLE TABLO ŞEKLİNDE GÖSTERİLMESİ

	Doğu Grubu Ağızları	Kuzeydoğu Grubu Ağızları	Batı Grubu Ağızları
Alıntı kelimelerdeki uzun ünlülerin normal süreli ünlüye dönüşmesi	padişah	padişah	padişah
Kalınlık-incelik bakımından ünlü benzeşmesi	Haber var idi	Haber var idi	Haber varıdı
Kök ve ek ünlülerinde meydana gelen ve sebebi belli olmayan kalınlaşmalar	Söyle ettin	Söyle ettun	Söyle ettiñ
Kök ve ek ünlülerinde meydana gelen ve sebebi belli olmayan incelmeler	ğız/ kız yanında	kız yanında	ğız yanında
Çok heceli kelimelerin sonundaki “ı, u, ü” ünlülerinin “i” ünlüsü ile karşılanması	buni	buni	bunu
Alınma kelimelerde ünlü incelmesi ile meydana gelen uyum değişmesi	herp	herp	harp
İlk hecede bulunan yuvarlak ünlülerin düzleşmesi	çocuḡ	çocuḡ	çocuḡ
Ek ünlülerinde meydana gelen yuvarlaklaşmalar	adamin	adamun	adamin
Ünlü-ünsüz uyumsuzluğu	balıḡ	baluḡ	balıḡ
Arka ve orta damak geniz ünlüsü “ñ”nin korunması veya kaybolması	evin	evin	eviñ
Ön damak ünsüzü “g”nin iki ünlü	düğün	düğün	düğün

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/ 16 Fall 2015

arasında ve hece sonunda korunması			
Belirli bazı kelimelerde ön ses “y” ünsüzünün düşmesi	ilan	ilan/yılan	yılan
Patlayıcı ünsüzlerin ikizleşmesi	sekkiz	sekiz	sekiz
Belirli bazı ünsüzlerin kelime içinde yer değiştirmesi	torpağ	toprak	torpağ
Teklik 1. 2. ve 3. şahıs zamirlerinin yönelme hâli çekimindeki değişimler	bahan/bene	bağa/ba	baña
“öyle” “böyle” kelimelerindeki ses değişimleri	ële	oyle	öyle
Zamir kökenli çokluk 2. şahıs eki ile bildirme ekinin yapısı	seversiz/burdasız	seversiniz/burdasınız	seversiniiz/burdasiniiz
Çokluk 2. şahıs iyelik eki ile iyelik kökenli şahıs ekinin yapısı	babaz	babanız	babañız
Şimdiki zaman ekinde meydana gelen ses değişimleri	geliyêr/gelêr	geliyêr/geliyir/geli	geliyor/geliyo/geli
Duyulan geçmiş zaman ekinin tek şekilli olması	Varmış/varmış	varmış	varmış
Teklik ve çokluk 1. şahıs emir eklerindeki ses değişimleri	bağım	bağayım	bağıyım
İstek eki -a/-e’nin işleklik derecesindeki farklılıklar	giden/gidek	---	---
Soru cümlesinin vurgu ile kurulması	geldin?	geldin mi?	geldiñ mi?

Leyla Karahan’ın çalışmasında Türkiye Türkçesi Ana Ağız grupları yukarıdaki tablodan da görüldüğü gibi özelliklerine göre incelenmiş ve 3 gruba ayrılmıştır. Bu 3 Ana Ağız grubu kendi içinde çeşitli alt dallara da ayrılmıştır. Leyla Karahan çalışmasında Bayburt ağzını “Doğu Grubu Ağızları” içinde değerlendirmiştir. Doğu Grubu Ağızları Artvin merkeze kadar girmektedir. Sınır çizgisi Rize ve Trabzon’un güneyinden geçmektedir. Rize-Erzurum arasındaki sınır Doğu Grubu Ağızları için de sınır teşkil etmektedir. Gümüşhane’yi de içine alan bu ağız grubunun sınırı Torul ilçesine kadar uzanmaktadır. Bu idari sınırlar içinde kalan Bayburt’un ağzı da Doğu Grubu Ağızları içinde değerlendirilmiştir.

Doğu Grubu Ağız bölgesi, Kuzeydoğu Ağız Bölgesi ve Batı Ağız Bölgesiyle idari açıdan sınır oluşturan şehirlerde zayıflamaktadır. Bu sınır bölgeleri Türkiye Türkçesi ağızlarını birbirine

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/ 16 Fall 2015

bağlayan bir köprü durumundadır. Fakat bölgenin kuzeyinde yer alan Ardahan, Olur, Oltu, Tortum, İspir, Gümüşhane ve Torul'da Kuzeydoğu Ağız özellikleri kısmen de olsa hissedilmektedir (KARAHAN 1996;56). Bu duruma, Oğuz boylarının çeşitli nedenlerle yer değiştirmeleri ve etnik köken bakımından karışmalar olması gibi faktörler neden olmaktadır. Bayburt ağız da Doğu Grubu Ağızları içinde yer almakla birlikte Kuzeydoğu Ağız Grubu ile Doğu Ağız Grubu arasında köprü görevi görmektedir.

Doğu Grubu Ağızlarını Diğer Gruplardan Ayıran Faktörler

- 1) Alınma kelimelerdeki uzun ünlüler bu ağızlarda kısılır (*çare*).
- 2) Alınma kelimelerin ses yapısı gerileyici benzeşme yoluyla değiştirilir (*Ehmed*). Tek heceli kelimelerin ünlüsü bazı ünsüzlerin etkisi ile incelir (*gelb*).
- 3) Çok heceli kelimelerin sonundaki “ı,u,ü” ünlüleri “i” ünlüsü ile karşılanır (*gözi*).
- 4) “h” ünsüzü, bu ağızların karakteristik ünsüzüdür (*aldıh*).
- 5) “ñ” ünsüzü değişerek veya düşerek kaybolur (*aldın, baa*).
- 6) Ön damak ünsüzü “g”, iki ünlü arasında ve hece sonunda korunur (*döger*).
- 7) Belirli bazı kelimelerde ön ses “y” ünsüzü düşmüştür (*igit*).
- 8) Özellikle sayı isimlerindeki patlayıcı ünsüzler ikizleşir (*yeddi*).
- 9) “g-r, p-r” ünsüzleri arasındaki yer değiştirme hadisesi, bu ağızlarda yaygındır (*dorgu, torpah*).
- 10) İsimden isim yapma eki “-çi”nin tonlu şekli bu ağızlarda kullanılmaz (*volçi*).
- 11) Teklik 1. 2. ve 3. şahıs zamirlerinin yönelme hâli “baan”, “sahan” “oğan” şeklindedir.
- 12) “öyle”, “böyle” kelimeleri, “èle”, “bèle” şeklinde yapılarını değiştirmiştir.
- 13) Zamir kökenli çokluk 2. şahıs ve bildirme eki “-sız/-siz”dir (*gelesiz*).
- 14) Çokluk 2. şahıs iyelik eki ve iyelik kökenli şahıs eki “-z”dir (*geldiz, babaz*).
- 15) Şimdiki zaman ekinin ünlüsü dardır (*geliy, gelêr, geli*).
- 16) Teklik 1. şahıs emir eki hece kaynaşması ile yapısını değiştirmiştir (söylim). Çokluk 1. şahıs emir eki, çok az kullanılır.
- 17) İstek eki “-a/-e”, bütün şahıslarda işlek olarak kullanılır (*gelem, gelesiz*).
- 18) Erzurum, Van, Muş, Ağrı, Diyarbakır, Urfa ağızlarındaki “sorarsamse” biraşırınsa, baciysaşa” gibi kelimelerde kip ve şahıs eklerinin sıralanışı ilgi çekicidir.
- 19) Bu ağızlarda soru cümlesi genellikle vurgu ile yapılır.

Yukarıda saydığımız özelliklerin çoğu Bayburt ve yöresi ağızlarında görülmektedir. Fakat sınır olarak Kuzeydoğu Grubuna yakın olan Bayburt'un ağız da bu gruptan etkilenmiş durumdadır. Bu nedenle iki grubun izlerini de Bayburt ağızında görmek mümkündür.

Doğu Grubu Ağızları kendi içinde 4 alt gruba ayrılmaktadır. Bu durumu gösteren tablo aşağıdadır (KARAHAN 1996;96):

ALT GRUPLAR	İKİNCİ DERECEDEKİ ALT GRUPLAR
I.GRUP Ağrı, Van, Muş, Bitlis, Bingöl, Siirt, Diyarbakır, Mardin, Hakkâri, Urfa (Birecik Halfeti hariç), Palu, Karakoçan (Elazığ) ağızları	1. Ağrı, Malazgirt (Muş) ağızları 2. Muş, Bitlis merkez ağızları 3. Ahlat, Adilcevaz (Bitlis), Bulanık (Muş), Van ağızları 4. Diyarbakır ağzı 5. Palu, Karakoçan (Elazığ), Bingöl merkez, Karlıova, Siirt ağızları
II.GRUP Kars (Ardahan, Posof hariç), Erzurum merkez, Aşkale, Ovacık, Narman, Horasan, Hınıs, Tekman, Karayazı, Erzincan merkez, Tercan, Çayırılı, Kemah, Refahiye, Gümüşhane ağızları	1. Kars yerli ağzı 2. Erzurum merkez, Aşkale, Ovacık, Narman ağızları (Yukarı Karasu) 3. Pasinler, Horasan, Hınıs Tekman, Karayazı (Yukarı Aras) ve Tercan ağızları 4. Bayburt, İspir (Hunut grubu hariç), Erzincan merkez, Çayırılı, Tercan (bir kısmı) ağızları 5. Gümüşhane ağzı 6. Refahiye, Kemah ağızları 7. Kars Azerileri ve Terekemeleri ağzı
III.GRUP Ardahan, Posof (Kars), Artvin merkez, Şavsat, Yusufeli, Ardahan (Artvin), Oltu, Tortum, Olur, Şenkaya, İspir (Erzurum) ağızları	1. Posof, Artvin merkez, Şavsat, Ardahan, Yusufeli ağızları 2. Ardahan, Olur, Oltu, Şenkaya, İspir (Hunut grubu), Tortum (Erzurum) ağızları
IV. GRUP Kemaliye, İliç (Erzincan), Elazığ, merkez, Keban, Baskil, Ağın, Harput (Elazığ), Tunceli ağızları	1. Kemaliye, İliç, Ağın ağızları 2. Tunceli merkez, Hozat, Mazgirt, Pertek ağızları 3. Harput ağzı 4. Elazığ merkez, Keban ve Baskil ağızları

Bu tablodan da anlaşılacağı üzere Bayburt ağzı Doğu Grubu Ağızlarının II. Ağız grubunda yer almaktadır. Bu ağız grubunun özellikleri kısmen de olsa Bayburt ağzında görülmektedir. Bayburt ağzının da yer aldığı Bayburt, İspir (Hunut grubu hariç), Erzincan merkez, Çayırılı ve Tercan ağızlarının özellikleri net ifadelerle şunlardır (KARAHAN 1996:86):

1. Kalınlık-incelik uyumsuzluğu yoktur.
2. Ünlü yuvarlaklaşması yaygındır (*verdüm*).
3. “k>h” değişmesi henüz tamamlanmıştır (*çiçeh*).
4. Kelime içinde “ğ>y” değişmesi görülür (*soyuk*).
5. Zamir kökenli teklik 1. ve 2. şahıs ekleri bildirme ekleri geniş ünlüdür (*gelirem*).
6. Şimdiki zaman eki “-ir”dir. Erzincan merkez ağzında “-y”, Çayırılı ve Tercan’ın bazı yörelerinde “-ër” eki kullanılır (gelir, geliy, gelër)
7. İspir’in güneyindeki bazı ağızlarda “g>c”, “k>ç” değişmesi görülür (*celdi, çedi*).
8. Tercan’ın bazı yöreleri bu gruba dahil değildir.

Yukarıda verilen özelliklerden ilk 6 tanesi Bayburt ağzında görülmektedir.

Bayburt Ağzı’nda bizzat halktan derlemeler yapılarak (Bayburt Merkez, Aydıntepe ve Demiröz ilçesi ve köyleri) ulaşılan bu özellikler şunlardır:

1. Yörede kalınlık-incelik uyumsuzluğu bir sürü örnekte görülmektedir.
aynisi > aynısı / olir > olur / tutmuş > tutmuş / Mosgovî’ya > Moskova’ya

2. Ünlü yuvarlaklaşması özellikle düz ünlülü zaman eklerinde mevcuttur.
Gelürdük > gelirdik / indük > indik / indurdular > indirdiler / İsgendorun > İskenderun
3. “k>h” değişmesi tamamlanmış şekilde birçok kullanımda mevcuttur.
Garayaşmah > Karayaşmak / sıcak > sıcak
4. ğ>y değişmesi kelime içinde bazı örneklerde görülür. Ama bunun yanında yine kelime içinde “ğ”nin “h”ye dönüştüğü ve de tamamen düştüğü de görülür.
Soyuh>soğuk / dāya>dağa / dehel>değil / ||l > oğul
5. Zamir kökenli 1.ve 2 tekil kişi ekleri, bildirme ekleri ve zaman eklerinin geniş ünlülü şekilleri fazladır. Ayrıca aynı eklerin dar ünlülü şekillerine de rastlanır.
Tökirem > düküyorum / getirüsen>getirsin / bilmirem > bilmiyorum / gatmiram > katmıyorum (geniş ünlülü)
goyilmir > koyulmuyor / öilir > ölüyor (dar ünlülü)
6. Şimdiki zaman eki genel olarak “ir”dir, Fakat Bayburt ağzında şimdiki zaman eki olarak “y” de kullanılmaktadır. Bu da yörede her iki şeklin de mevcut olduğunu gösterir.
tökirem > döküyorum (-ir) / goyülmir > koyulmuyor (-ir) / gavuşamirug > kavuşamıyoruz (-ir)
satiy > satıyor (-y) / yeymiş > yiyormuş (-y) / yapıyöz>yapıyoruz (-y)
7. Bayburt’ta bu altı özelliğin dışında geniş zaman ekinin yuvarlak ünlülü ve dar ünlülü olarak “uk” “ük” “ık” ve “ik” şekillerinde kullanıldığı görülür.
veririk>veririz (k) / yaparuk>yaparız (-uk) / getdüg>gittik (ük)
8. Yine Bayburt’ta şimdiki zaman eki “r” nin düştüğü görülür.
Gelüler>gelirler / geliler>gelirler / getirüsen>getirirsın

Leyla Karahan’ın “Anadolu Ağızlarının Sınıflandırması” isimli çalışması bize Bayburt’un ağız bölgesi hakkında bilgiler vermiştir. Fakat bu bilgiler Bayburt ağzı açısından yeterli değildir. Bayburt ağzı üzerine yapılacak yeni derleme çalışmaları Bayburt ağzının Anadolu ağızları içindeki yerini ortaya koyacaktır. Şimdi ise *Bayburt Ağzı*, “*Doğu Grubu Ağızlarının*” II. *Ağız Grubu içinde, İspir (Hunut grubu hariç), Erzincan merkez, Çayırılı ve Tercan ağızlarıyla beraber yer almaktadır.*

SONUÇ

Bayburt Anadolu’nun ilk Türk yurtlarından biridir. Bu yöre birçok tarihsel unsura kaynaklık etmiştir. Tarihi ve kültürel yapısıyla ilgi çekici merkezlerden biri olan Bayburt, ağız yapısıyla da el değmemiş orijinal yörelerden biri olarak varlığını sürdürmektedir. Bayburt ilinin genel özellikleri ve Bayburt ağzının Anadolu ağızları içindeki yeriyle alakalı ulaşılan sonuçlar şunlardır:

1. Bayburt halkının önemli bir kısmını Türkmen/Çepnilerin oluşturduğu görülmüştür. Bu durumdan yörenin etnik yapısı ile ağız yapısı arasındaki ilişkiler rahatlıkla tespit edilebilir.
2. Bayburt ağzıyla ilgili daha önce 1968 yılında bir lisans mezuniyet tezi hazırlandığı görülmüştür. Bu tezin dışında ne il merkezi ne de ilçelerle alakalı herhangi bir ağız çalışması mevcut değildir. Özellikle Ahmet Caferoğlu gibi Anadolu’nun her yerini gezip derlemeler yapan ağız biliminin önemli şahsiyeti bile bu yöreyi çalışmalarına dahil etmemiştir.
3. Bayburt ağzının Doğu Grubu ağızları içinde değerlendirildiği görülmüştür. Bu ağız grubunun özelliklerinden bazılarını göstermekle birlikte Kuzeydoğu Ağız Grubu özelliklerinden de izler taşıdığı tespit edilmiştir.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/16 Fall 2015

4. Bayburt ağzının Anadolu ağızları açısından yeri görülmüştür. Bayburt ağzı Leyla Karahan'a göre Doğu Grubu Ağızlarının II. Grubunun alt grubu içinde İspir (Hunut grubu hariç), Erzincan merkez, Çayırli ve Tercan (bir kısmı) ağızlarıyla beraber yer almaktadır.

5. Bayburt ağzının içinde bulunduğu ağız grubunun bazı özelliklerini yansıttığı görülmüştür.

- Yörede kalınlık-incelik uyumsuzluğu yoktur.
- Ünlü yuvarlaklaşması yaygındır (*geldim*).
- “k>h” değişmesi henüz tamamlanmamıştır (*yakacah*).
- Kelime içinde “ğ>y” değişmesi mevcuttur (*soyuk*).
- Zamir kökenli teklik 1. ve 2. Şahıs bildirme ekleri geniş ünlülüdür (*gelirem*).
- Şimdiki zaman eki “-ir”dir (*gelir*).

Sadece bu özelliklere göre Bayburt'un ağız grubunu netleştirmek kolay değildir. Bayburt bir geçiş noktasındadır ve coğrafik özellikleri dilini de etkilemiştir. Yörede hem Karadeniz hem de Doğu Anadolu ağız özellikleri görülmektedir. Bayburt ağzının ağız grubunu anlamının en kolay yolu yöre ağzıyla ilgili derleme, inceleme çalışmalarının yapılmasıdır. Bu sayede yöre ağzını yansıtan orijinal metinler ortaya çıkarılacak ve ağız bilimi zenginleşecektir.

KAYNAKÇA

- Akar, Ali (2006). *Ağız Araştırmalarında Yöntem Sorunları*, Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 1/2, Fall, ss. 37-53.
- Alkayış, Fatih – Nuyan, Perihan (2013). *Iğdır Merkez Ağzının Söz Varlığı Üzerine Bir Tasnif Çalışması*, Journal of History School (Tarih Okulu Dergisi), Eylül, Yıl: 6, Sayı: XV, ss. 413-432, doi number: <http://dx.doi.org/10.14225/Joh263>.
- Alkayış, Fatih (2012). *Adıyaman Ağzında Atasözleri ve Deyimler*, Öncü Kitap, Ankara.
- Bölük, Ramazan (2012). *Serik Ağzı*, T.C. Serik Kaymakamlığı Kültür Yayını, Antalya.
- Bulut, Serdar, (2013). *Türkiye Türkçesi Ağızları Üzerine Çalışma Yapılmayan İl ve İlçeler*, Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 8/1, Winter, ss. 1129-1149.
- Demir, Nurettin (2012). *Ağız Araştırmalarında Bazı Yöntem Sorunları*, Diyalog Dergisi, Yaz, Sayı:4, ss.1-8.
- Emir, Mete ve Komisyon (2011). *Kültürün Kale Kenti Bayburt*, Bekder Yayınları, Bayburt.
- Erdem, Mehmet Dursun - Bölük, Ramazan (2011). *Kaş (Antalya) Ağzı Ses Özellikleri Üzerine*, Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 6/1, Winter ss. 411-452.
- Erdem, Mehmet Dursun - Bölük, Ramazan (2012). *Antalya ve Yöresi Ağızları (Giriş-İnceleme-Metinler)*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Erdem, Mehmet Dursun - Kirik, Esra (2011). *Kahramanmaraş ve Yöresi Ağızları*, Turkish Studies Yayınları, Ankara.
- Erdem, Mehmet Dursun (2013). *Ağız Sözlükçülüğü Üzerine*, Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 8/13, Fall, ss. 95-102.

- Gülensoy, Tuncer - Alkaya, Ercan (2011). *Türkiye Türkçesi Ağzları Bibliyografyası*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Gülsevin, Gürer (2009). *Anadolu Ağzlarında Etnik (Boysal) Özellikler ve Çepni Ağzları Üzerine*, Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 4/3, Spring, ss. 1067-1080.
- Karahan, Leyla (2012). *Ağız Çalışmalarında Bilimsel Niteliğin Korunması Üzerine Birkaç Not*, Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 7/4, Fall, ss. 131-136.
- Karahan, Leyla, (1996). *Anadolu Ağzlarının Sınıflandırılması*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Komisyon, *Gümüşhane 1973 İl Yıllığı*, Gümüşhane 1973.
- Komisyon, *Yurt Ansiklopedisi*, (Gümüşhane Maddesi) Cilt:5, Ankara 1991.
- Orman ve Su İşleri Bakanlığı 13. Bölge Müdürlüğü Bayburt Şube Müdürlüğü, *Bayburt İlinde Doğa Turizmi Master Planı*, Bayburt 2013.
- Sağır, Mükim (2008). *Türkiye Türkçesi Ağzlarının Ünlü Varlığı*, Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 3/3 Spring ss. 563-578.
- Telli, Burak – Bulut, Serdar – Bulduk, Türker Barış (2014), “*Adıyaman Ağzından Derleme Sözlüğüne Katkılar*”, (Adıyaman Üniversitesi Bilim, Kültür ve Sanat Sempozyumu – I ‘03-04 Nisan 2014’ Adıyaman), Bildiriler Kitabı, Adıyaman Üniv. Yayınları, No:11, ss.119-130.
- Yavuz, Serdar – Telli, Burak (2013). *İç Anadolu Bölgesi Ağzlarında Geçen İkilemeler Üzerine Bir Değerlendirme*, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:15, 6/3, ss. 376-402.
- Yavuz, Serdar (2009). *Karakeçili Ağzı I (Kırıkale) - Giriş*, JASSS The Journal of Academic Social Science Studies, Volume 2 Issue 2, Winter, ss. 15-26.
- Yavuz, Serdar (2012). *Karakeçili Ağzı (Kırıkale) III Ünsüzler*, The Journal of Academic Social Science Studies, Volume 5 Issue 6, December, ss. 577-589.
- Yavuz, Serdar (2012). *Karakeçili Ağzı Ses Bilgisi (Ünlüler)*, The Journal of Academic Social Science Studies, Volume 5 Issue 5, October, ss. 335-351.
- Yavuz, Serdar (2013). *Adıyaman İli ve Yöresi Ağzları*, Turkish Studies Yayınları, Ankara.
- [www. bayburtmanşet.com](http://www.bayburtmanşet.com)
- [www. wikipedia.org](http://www.wikipedia.org)
- www.bayburtmuftulugu.gov.tr

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

- Bulut, S., (2015). “Bayburt İli ve Yöresi Ağzlarının Türkiye Türkçesi Ağzları İçindeki Yeri / The Dialect Of Bayburt Province And Its Place In Turkey Turkish Dialect”, TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-, ISSN: 1308-2140, (Prof. Dr. H. Ömer Karpuz Armağanı), Volume 10/16 Fall 2015, ANKARA/TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8808>, p. 371-386.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/ 16 Fall 2015

